

Wartość słowa

Scenariusz *Wartość słowa* powstał na podstawie książki autorstwa Romana Bobryka "Koncept poezji i poety w wierszach Zbigniewa Herberta". Prezentuje rozważania i analizy autora powyższego dzieła, dotyczące twórczości poety oraz poezji.

Scenariusz może być wykorzystywany w ramach zadań profilaktyki szkolnej w obszarze kultury wysławiania się, w celu przeciwdziałania agresji słownej. Zawiera refleksje na temat językowej i werbalnej kondycji człowieka. Skłania do przemyśleń nad wartością słowa. Poszukuje odpowiedzi na pytania dotyczące właściwej komunikacji. Dąży do odnalezienia uniwersalnych środków, jak mówić, by nie ranić oraz jak mówić, by słowo adekwatnie wyrażało to, co mamy do przekazania.

Porusza temat roli poezji i poety we współczesnym świecie. Ukazuje akt twórczy, sens pisania. Pyta o zakres poezji, jej tematykę i formy. Odwołuje się do Biblii i mitologii. Odnosi się do symboliki i motywów węża, drzewa, kołatki, pióra. Przedstawia twórczość i sylwetkę poety - Zbigniewa Herberta.

Niełatwo zmierzyć głębokość słów pisał Karol Wojtyła w utworze *Prośba Jana*. Słowa mają moc. Posiadają wartość i siłę twórczą. Słowami można wiele zbudować. Warto zatem wypowiadać słowa życzliwie, z miłością i szacunkiem. Podnosić na duchu, motywować, wspierać. Słowa naprawdę oddziałują na otoczenie. Niestety, nadal zbyt często ranią, niszczą...

Osoby:

Poeta

Anioł 1

Anioł 2

Osoba 1

Osoba 2

Osoba 3

Apollo

Młodzi ludzie (Uczniowie 1, 2, 3)

Wąż

Świerszcz

Ptaszek

Akt I Moc słowa

(Anioł siedzi z lampionem, wpatrzony z wielkim skupieniem w światło, w tłący się płomień milczy. W tle spokojna muzyka klasyczna. Następnie głośno i wyraźnie wypowiada:)

Anioł 1

„Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo. Ono było na początku u Boga. Wszystko przez Nie się stało, a bez Niego nic się nie stało, co się stało. W Nim było życie, a życie było światłością ludzi, a światłość w ciemności świeci i ciemność jej nie ogarnęła. (...) Była światłość prawdziwa, która oświeca każdego człowieka, gdy na świat przychodzi. Na świecie było Słowo, a świat stał się przez Nie, lecz świat Go nie poznał. Przyszło do swojej własności, a swoi go nie przyjęli. Wszystkim tym jednak, którzy Je przyjęli, dało moc, aby się stali dziećmi Bożymi” (J 1,1-5.9-12).

Anioł

Osoba 1

Poeta

(ubrana na czarno Osoba 1 wychodzi zza poety odwróconego w prawo i mówi:)

Osoba 1

Wybrańcy gwiazd, Zbigniew Herbert

To nie anioł
to jest poeta

nie ma skrzydeł
ma tylko upierzoną
prawą dłoń
bije tą dłonią w powietrze
ulatuje na trzy cale
i zaraz znów opada

kiedy jest całkiem nisko
odbija się nogami
na chwilę zawisa w górze
wymachując upierzoną dłonią

ach gdyby oderwać się od przyciągania gliny
mógłby zamieszkać w gnieździe gwiazd

mógłby skakać z promienia na promień
mógłby –

ale gwiazdy
na samą myśl
że byłyby jego ziemią
przeżalone spadają

poeta przesłania oczy
upierzoną dłonią
nie marzy już o locie
ale o upadku
co kreśli jak błyskawica
profil nieskończoności

(poeta wstaje)

Poeta

W wierszowanym świecie istnieje pokrewieństwo między mną - poetą i aniołem. Do anioła upodabnia mnie - pióro - mój atrybut. Myślę, co by się stało, gdybym sięgnął gwiazd. Gwiazdy na samą myśl, że staną się ziemią dla mnie - poety - przeżalone spadają. Moim marzeniem jest uprawianie sztuki wysokiej, idealnej, oderwanie się od przyziemnych problemów. Świat gwiazd nie zna ludzkich problemów...

(Poeta toczy wielką kulę ziemską - zapisaną tekstem, wielką piłką oklejona tekstem)

Zaprezentuję świat jako akt twórczy, jako zapis tworzenia. Ukażę opowieść o męce twórczej jako nieustannej walce.

(toczy z mazołem kulę, na czas mówienia zatrzymuje się)

Moje życie jest ciągłą nieustanną szamotaniną, próbami przewyciężenia "przyciągania gliny". Ta ludzka natura wciąż ciąży poecie i uniemożliwia osiągnięcie doskonałości. Pamiętacie mit ikaryjski? W moim umyśle kiełkuje myśl o konieczności klęski dla uzyskania nieprzemijającej sławy. O Dedalu nikt nie pamięta, pomimo, że to jemu udało się osiągnąć cel. A wciąż głoszą o Ikarach...

Osoba1

Jaki jest zatem sens pisania?

Poeta

Sens działań twórczych to uchwycenie chwili. Przystępując do pisania poeta obdarzony jest wewnętrzną siłą. Chce zatrzymać słońce. Izoluje się od

codziennych spraw. Zajmuje miejsce przy stole, który ma dynamizm. Dosiada krzesła niczym w rycerskim etosie.

Osoba2

Czym zatem jest samo pisanie?

Poeta

Pisanie to forma walki, pojedynku, turnieju. Pióro potyka się z kartką. Próbuję stworzyć nową samogłoskę, powołać nowe dzieła. Tak widzę rolę poety. Pragnę powołać do istnienia nowy język - co jest bliskie wyobrażeniom poezji jako "mowie bogów", języku dostępnym jedynie dla wybranych.

Osoba 3

Czy udał się zamysł? Czy udało się zrealizować to pragnienie?

Poeta

To tylko próba - dotąd nie doprowadziła do żadnego efektu, "nie udało się wniebowstąpienie".

Osoby 1,2,3 (*chórem/ ewentualnie powtarzają niczym echo*)

Jak się porozumiewać we współczesnym świecie? Jak mówić, by nie ranić?

Poeta

Musimy na nowo oddzielić zło od dobra, światło od ciemności. Słowo musi powrócić do macierzyńskiego portu - do znaczenia.

Osoba2

Jak wyrazić niewyraźne?

Poeta

Poezją. Poezja ma wyrażać niewyraźne.

Anioł 1

Wierzę w sens uprawiania poezji, w moc poetyckiego słowa...

(Młodzi ludzie - uczniowie, trzymają w dłoniach telefony i kolejno wypowiadają)

Uczeń 1

Chciałbym opisać najprostsze wzruszenie
radość lub smutek

ale nie tak jak robią to inni
sięgając po promienie deszczu albo słońca

Uczeń 2

chciałbym opisać światło
które we mnie się rodzi
ale wiem że nie jest ono podobne
do żadnej gwiazdy
bo jest nie tak jasne
nie tak czyste
i niepewne

Uczeń 3

chciałbym opisać męstwo
nie ciągnąc za sobą zakurzonego lwa
a także niepokój
nie potrząsając szklanką pełną wody

(osoba mówiąca wstaje, zbliża się do publiczności i wypowiada)

inaczej mówiąc
oddam wszystkie przerośnie
za jeden wyraz
wyłuskany z piersi jak żebro
za jedno słowo
które mieści się
w granicach mojej skóry

(zrezygnowany)

ale nie jest to widać możliwe

Uczeń 3

Tkwię w konwencji, podporządkowuję się kanonom, wykorzystuję narzucone schematy, kontury, symbole i obrazy, a tak marzę o wolności! Nie chcę rezygnować z poszukiwań własnych, indywidualnych środków wypowiedzi. Zmagajmy się ze słowem. Wyrażajmy uczucia. Pozostańmy sobą!

(odwraca się odchodzi, zatrzymuje się i powraca)

i aby powiedzieć - kocham
biegam jak szalony

zrywając naręcza ptaków
i tkliwość moja
która nie jest przecież w wody
prosi wodę o twarz

i gniew różny od ognia
pożycza od niego
wielomównego języka

Wyrażę siebie...Spróbuję wyrazić siebie... Czy zdołam?

Osoba 1

Marzę, by móc wypowiedzieć się w sposób adekwatny, by w pełni oddać stan swoich odczuć. Staram się znaleźć możliwie adekwatne środki wyrazu dla swoich odczuć. Ale to nierealne. Nazbyt wielka odległość pomiędzy wspólnymi dla wszystkich jednostkami języka a indywidualnym ludzkim doświadczeniem. Marzę by unicestwić niemożność opisu jednostkowego doświadczenia.

Osoba 2

Wierszowa rzeczywistość jest ułomna, fragmentaryczna, pełna niedomówień, odarta z duchowych wartości. Słowa są jedynie symbolami - zastępnikami określonych wartości duchowych. Trzeba powrócić do "utraconych wartości". Naturalnym, pożądanym stanem jest sytuacja, kiedy na poziomie języka zlikwidowane zostaną wszelkie niedopowiedzenia.

Osoba 3

Jak wyrazić niewyrażalne? Nie umiem standartowymi środkami poetyckimi wyjawić swoich odczuć! Język poetycki jest skostniały, przestarzały, więc sięgam po inne środki! Tyle chciałbym opisać ...

Poeta

Poeta po to deformuje, przekształca, tworzy język, aby wyrazić to, co inaczej nie może być wyrażone. ... poezja musi podjąć po ostatniej wojnie, po potopie kłamstw, trud odbudowy moralnej świata, przez odbudowę wartości słowa.

Osoby chórem

Od słowa ciemnego chroń nas... Boże

Od pustych słów chroń nas... Boże

Od internetowej mowy nienawiści chroń nas... Boże

Uczniowie chórem

Naucz nas właściwie posługiwać się językiem i dostrzegać jego piękno... Boże

Utwór muzyczny : Kamila Kraus & Wiktor Zborowski - Zasypiamy na słowach
<https://www.youtube.com/watch?v=-lhJ8XhitZA>

Zasypiamy na słowach
Budzimy się w słowach
Czasem są to łagodne
Proste rzeczowniki
Las albo okręt
Odrywają się od nas
Las odchodzi szybko
Za linie horyzontu
Okręt odpływa
Bez śladu i przyczyny
Niebezpieczne są słowa
Które wypadły z całości
Urywki zdać sentencji
Początki refrenu
Zapomnianego hymnu
„zbawieni będą ci którzy”...
„pamiętaj abyś”...
Lub „jak”
Drobna i kłująca szpilka
Co spajała
Najpiękniejszą zgubioną
Metaforę świata
Trzeba śnić cierpliwie
W nadziei że treść się dopełni
Że brakujące słowa
Wejdą w kalekie zdania
I pewność na którą czekamy
Zarzuci kotwicę

Akt II Poeta wśród ptaków i kamieni

Scena 1

Poeta

Naśladuję sen kamieni. Pragnę oderwać się od codziennego życia. Poezja stanowi istotę świata, ona nim jest. Gdyby nie nieustanna krzątanina poety - świat byłby niczym.

(głos zza kurtyny)

Przypowieść, Zbigniew Herbert

Poeta naśladuje głosy ptaków
wyciąga długą szyję
a wystająca grdyka
jest jak palec niezgrabny na skrzydle melodii

śpiewając wierzy głęboko
że przyspiesza wschód słońca
od tego zależy ciepło śpiewu
i czystość wysokich tonów

poeta naśladuje sen kamieni
z głową w ramionach
jest jak kawałek rzeźby
oddychającej rzadko i boleśnie

śpiąc wierzy że on jeden
zgłębi tajemnicę istnienia
i że bez pomocy teologów
chwyci w spragnione usta wieczność

czym byłby świat
gdyby nie napełniała go
nieustanna krzątanina poety
wśród ptaków i kamieni

Scena 2

Osoba 1

Jaka jest językowa i werbalna kondycja człowieka? Jak się porozumiewać we współczesnym świecie? Jak mówić, by nie ranić?

Poeta

Wierzę w sens uprawiania poezji, w moc poetyckiego słowa...

Osoba 1

Czym jest poezja?

Poeta

Każda wielka poezja jest tworzeniem ze starych słów - nowego języka.

Osoba 1

Jakimi prawami się rządzi poezja?

Poeta

(...) świat poezji zna tylko jedno prawo - prawo twórczej wyobraźni. Rym nie decyduje, czy dany utwór jest, czy nie jest wierszem.

Osoba

Jak poszerzyć możliwości słów?

Poeta

(...) metafora jest elementem poszerzającym możliwości wyrażania uczuć za pomocą słowa.

(Herbert siada przy stoliku, ma pióro gęsie)

Poeta

Mój poetycki głos nad rolą poezji i istotą współczesnej sztuki? Pisząc, nie staram się zadziwić czytelnika bogactwem porównań, niezwykłością języka czy wyszukaną rytmiką i obrazowaniem. Chciałbym, aby w moich wierszach słowa, ich układy były przezroczyste. To znaczy, żeby nie zatrzymywały uwagi czytelnika, żeby nie zmuszały go do okrzyku: "Och, cóż to za majster!", ale żeby w sposób możliwie czysty i przejrzysty ukazywały rzeczywistość.

Nie opowiadam się za poetyką symbolistyczną, która nazbyt oddaliła się od pierwotnego znaczenia słów na rzecz indywidualizacji opisu przeżyć, do

wykreowania języka oderwanego od języka codziennego. Poezja taka "zamieniała się na tajemniczy szyfr przeżyć, traciła komunikatywny, ludzki sens". Taka metoda twórcza przyrównana jest do wydobywania przez iluzjonistę królików z pustego cylindra. Poezja musi pełnić funkcje komunikacyjną. Ma wymiar etyczny i jawi się jako wypełnienie zaleceń Chrystusa dotyczących języka jego uczniów. Poezja powinna być mową pozbawioną ozdobników i nadmiaru słów, bo tylko wtedy problemy, o których chce się mówić staną się zrozumiałe.

(głos zza kurtyny)

„Pisanie” – Zbigniew Herbert

kiedy dosiadam krzesła
aby przyłapać stół
i podnoszę palec
aby zatrzymać słońce
kiedy odgarniam skórę z twarzy
dom z ramion
i ciężko uczepiony
mojej przerośni
gęsiego pióra
z zębami wbitymi w powietrze
próbuję stworzyć
nową
samogłoskę —
na pustyni stołu
papierowe kwiaty
surdut ścian się zapina
na guzik małej przestrzeni
koniec koniec
nie udało się
wniebowstąpienie
jeszcze chwilę
pióro potyka się z kartką
z nieba złośliwie żółtego
sączy się
strużka
piasku

Anioł 1

Pisanie jest swoistą formą walki - pojedynku - turnieju. "pióro potyka się z kartką". Pióro jest atrybutem, swoistym synonimem poety. Służy też do

przenoszenia poety w inną przestrzeń czy też inny stan ducha i świadomości.

Aniol 2

Współczesne długopisy stają się "głupiopisami" - to "aroganckie przedmioty/ bez wdzięku/ imienia/ przeszłości.

(głos zza kurtyny, powolnym krokiem zbliża się Apollo)

Do Apollina – Zbigniew Herbert

1

Cały szedł w szumie szat kamiennych
laurowy rzucał cień i blask

oddychał lekko jak posągi
a szedł jak kwiat

we własną zasłuchany pieśń
lirę podnosił na wysokość milczenia

zatoniony w sobie
żrenicami białymi jak strumień

kamienny
od sandałów
do wstążki we włosach

zmyślałem twoje palce
wierzyłem twoim oczom

Bez strun instrument
ręce bez dłoni

oddaj mi
młody okrzyk

wyciągnięte ręce
i głową moją
w ogromnym pióropuszu zachwytu

oddaj moją nadzieję
milcząca biała głowo

cisza –

pęknięta szyja

cisza –
złamany śpiew

Poeta

Poetyckie słowo okazuje się jedynie niespełnionym marzeniem, ideałem, który nie znajduje potwierdzenia w życiu.

Apollo (*Apollo zatrzymuje się, uważnie patrzy na widownię i mówi*)

Jestem Apollo - patron poetów, opiekun i przewodnik Muz - zajmuję poczesne miejsce i w Herbertowej mitologii. Jestem bohaterem utworów "Do Apollina", "W drodze do Delf" i "Apollo i Marsjasz". Poruszam kwestie związane z rolą poezji i sztuki.

Poeta

Mój poetycki głos nad rolą poezji i istotą współczesnej sztuki? Apollo to metafora sztuki wysokiej. Tracę wiarę w siłę i sens czystej i wysokiej sztuki. Wyidealizowany obraz opiekuna sztuk ma charakter tylko wyobrażeniowy. Poetyckie słowo okazuje się tylko niespełnionym marzeniem, ideałem, który nie znajduje miejsca w życiu. Poezja i sztuka upowszechniają fałszywy i wyidealizowany obraz świata. Apollo to idea, symbol sztuki i poezji.

[...] Są pisarze, którzy służą czystemu pięknu. Nie zazdroszczę im, czuje nawet odrobinę odrazy do takiej postawy. Wiem, co to znaczy piekło estetów, piekło oderwanych od rzeczywistości.

Wizja poezji, która nie zajmuje się sprawami człowieka, jest dla mnie nie do przyjęcia. Odrzucam "apolliniński" model poezji, "apollinińską" postawę skoncentrowaną na sobie i na swojej sztuce. "Poezja jest funkcją ludzką, arcyłudzką" i powinna stać się "rozmową wzruszonego człowieka z bliźnim".

Osoba

Co powinno być tematem poezji?

Poeta

Opowiadam się za twórczością poruszającą tematy ważne, a przy tym mówiącą o nich w sposób czytelny i zwięzły, pozbawiony retorycznego patosu. Tematami sztuki powinny być kwestie i wydarzenia istotne. Tematem poezji może być tylko to, co związane z przeszłością i pamięcią.

Scena 3 (motyw kołatki)

(na środku sceny drzwi z kołatką/ symboliczny ruchomy uchwyt w drzwiach/,z jednej strony sceny słonecznie, jasno, wielobarwnie, zielone drzewo, niebieskie wody, w głowach poetów niczym latawce, baldachimy pomysłów nad głową z obrazami, po drugiej stronie - kawałek deski, patyk drewniany, uderzanie patykiem w deskę po rozświetlonej stronie barwnie ubrani aktorzy w płaszcze, sukienki, z notatnikami, radośni, żyjący we własnym świecie, na scenie po środku aktor w stonowanych barwach, wypowiada:)

Kołatka - Zbigniew Herbert

Są tacy, którzy w głowie
hodują ogrody
a włosy ich są ścieżkami
do miast słonecznych i białych

łatwo im pisać
zamykają oczy

a już z czoła spływają
ławice obrazów

przechodzi na stronę deski i patyka:

**moja wyobraźnia
to kawałek deski
za cały instrument
mam drewniany patyk**

**uderzam w deskę
a ona mi odpowiada
tak - tak
nie - nie**

innym zielony dzwon drzewa
niebieski dzwon wody
**ja mam kołatkę
od niestrzeżonych ogrodów**

**uderzam w deskę
a ona podpowiada
suchy poemat moralisty
tak - tak
nie - nie**

Mój ogród niedostępny, zamknięty, opuszczony. Nie mam dostępu do jego przestrzeni. Stosując się do słów Chrystusa - przyjmuję program werbalnego minimalizmu, poezji jako mowy pozbawionej "ozdobników" i nadmiaru słów.

Scena 4 POETA ZASTYGLY W BEZRUCHU

(poeta zastygły w bezruchu, z kamienną twarzą wypowiada)

Nigdy o tobie - Zbigniew Herbert

Nigdy o tobie nie ośmielam się mówić
ogromne niebo mojej dzielnicy
ani o was dachy powstrzymujące wodospad powietrza
piękne puszyste dachy włosy naszych domów
Milczę także o was kominy laboratoria smutku
porzucone przez księżyc wyciągające szyje
i o was okna otwarte-zamknięte
które pękacie w poprzek gdy umieramy za morzem

Nie opiszę nawet domu
zna wszystkie ucieczki i moje powroty
choć mały jest i nie opuszcza powieki zamkniętej
nic nie odda zapachu zielonej portiery
ani skrzypienia schodów po których wnoszę zapaloną lampę
ani liścia nad bramą

Chciałbym właściwie napisać o klamce furtki tego domu
o jej szorstkim uścisku i przyjaznym skrzypieniu
i choć wiem o niej tak wiele

powtarzam tylko okrutnie pospolitą litanię słów

Tyle uczuć mieści się między jednym uderzeniem serca a drugim
tyle przedmiotów można ująć w obie ręce

Nie dziwcie się że nie umiemy opisywać świata
tylko mówimy do rzeczy czule po imieniu

(aktor zastyga w bezruchu Wchodzi kolejna osoba i mówi:)

Osoba 1

Są prawdy wobec, których i poeta zaniemówi, skamienieje ze zgrozy, skostnieje. Niemożność mówienia jest efektem ogromu tragedii, dla opisu którego język nie ma odpowiednich słów i środków. Ze względu na emocjonalny stosunek do rodzinnego domu i miasta - wszelkie dostępne środki poetyckie nie wystarczają do wyrażenia osobistej relacji. Wszystko jest "pospolitą litanią słów". Poeta staje się niczym słup soli nawiązujący do opisu zagłady Sodomy i Gomory z Księgi Rodzaju.

Osoba 2

Zmaga się ze słowem, nieustannie stara się znaleźć możliwie najbardziej adekwatne środki wyrazu dla oddania swoich odczuć, a okazuje się to niewykonalne, bowiem nazbyt wielka jest odległość pomiędzy uniwersalnymi, wspólnymi dla wszystkich jednostkami a indywidualnym ludzkim doświadczeniem.

Osoba 3

Które tematy uznać za godne utrwalenia w poezji? Jak właściwie i adekwatnie wyrazić własne odczucia wywołane chwilowym impulsem?

Poeta

Zadaniem sztuki jest także ocalanie intymnych doznań ludzkich doświadczeń, małych chwil olśnień i objawień, wywołanych najprostszym wzruszeniem. Ale problemem staje się kwestia wyrażenia tego, co indywidualne, znane wyłącznie poecie w języku zrozumiałym dla ogółu...(...), czyli chodzi o idealny model komunikacji i o kwalifikacje tematów dopuszczalnych do wyrażenia poezją.

(głos w tle, inscenizacja wiersza z elementami tańca, ustawione sztalugi, w tle optymistyczna muzyka)

W pracowni - Zbigniew Herbert

Lekkim krokiem
przechodzi
od plamy do plamy
od owocu do owocu

dobry ogrodnik
podpiera kwiat patykiem
człowieka radością
słońce błękitem

potem
poprawia okulary
nastawia herbatę
mruczy
głaszcze kota

Pan Bóg kiedy budował świat
marszczył czoło
obliczał obliczał obliczał
dlatego świat jest doskonały
i nie można w nim mieszkać

za to
świat malarza
jest dobry
i pełen pomyłek

oko chodzi sobie
od plamy do plamy
od owocu do owocu

oko mruczy
oko uśmiecha się
oko wspomina

oko mówi można wytrzymać
gdyby tylko udało się wejść
do środka
tam gdzie był ten malarz
bez skrzydeł
w opadających pantoflach
bez Wergiliusza
z kotem w kieszeni
fantazją dobroduszną
i nieświadomą ręką
która poprawia świat

Akt III Drzewo

(na scenie pojawia się kontur drzewa, mogą je przedstawić odpowiednim ustawieniem aktorzy oraz kamień)

Ptaszek

fr. Mały ptaszek - Zbigniew Herbert

O drzewo rozłożyście jak drzewo rodzaju
nam ptakom przeznaczone na zielony dom
pod oddechem wstrzymanym wirujących sfer
pośród piasku i gliny pośród gliny i piasku
w środku pustyni do których miłujący wiatr
przynosi tylko suchy deszcz popiołów

Jakże mieszkać gdzie indziej niż na drzewie jedynym
gdy słyhać gęste krople spadających pszczoł
i szumi liści pełny dzban

ja mały ptaszek znam swe miejsce znam
przykuty do gałęzi chciałbym liściem być
najmniejszym listkiem który drży

Proszę oto pióro, niech posłuży opisaniu "doli ptaków w srogich czasach".
Napisz poeto elegię żalobną na zgon ptaszka. Ja ptaszek ofiaruję ci pióro,
"pióro zachowaj w nim kolory".

Poeta

Poemat "o doli ptaków w ciężkich czasach"?

Ptaszek

Opisz funkcjonowanie twórców w systemie zniewolenia.

Poeta

Motywy pieśni na początku jest utrata wolności, później strach. W systemie zniewolenia traci się wolność. Później następuje akceptacja własnego zniewolenia. Aktywność twórczą napędza strach. "I strach dyktuje słowo pieśni, dochodzi do podporządkowania - pochwały "słodkiej przemocy". Godne pochwały staje się to, co podoba się władzy. To twórczość wbrew własnemu sumieniu, oparta na przekonaniu, że uniwersalne normy moralne i świat wartości nie mają znaczenia. To wyrzeczenie ma charakter sakralny. Oznacza "poświęcenie się na ołtarzu Ojczyzny". Dowolna rezygnacja ze skrzydeł i możliwości lotu - oznacza wyrzeczenie się własnej natury.

Wąż

To drzewo to niczym drzewo rodzaju, drzewo poznania dobra i zła - wierszowa ojczyzna ptaszka, niczym raj. Drzewo to sfera życia, łącznik między niebem, ziemią i podziemiem. Ptaszek ukazuje drzewo jako krainę szczęścia i dobrobytu. Deklaruje przywiązanie, poświęcenie, podporządkowanie siebie sprawie drzewa - narodu, ojczyzny. Ja panuję nad drzewem/ Mieszkam, oplatom, rządę.

fr. Mały ptaszek - Zbigniew Herbert

zginie ten który opuści drzewo
od pragnienia i głodu ze strachu przed sobą
choćby swoją ucieczkę nazwał pięknie wolność
zaprawdę wam powiadam mówi mądry wąż
jeśli wy nie będziecie posłuszne jak liście
równie pokorne słabe i wiatrom powolne
zginiecie i zaginie wszelki po was ślad -

Ptaszek

fr. Mały ptaszek - Zbigniew Herbert

ja mały ptaszek znam swą wartość znam
nie jestem jak ów świerszcz co pod kamieniem siedzi
swobodny lekkomyślny bo ma tylko łuskę
która wkrótce zostanie - pusty pomnik po nim
a my mamy historie i ruiny gniazd
i domy bardzo mądrze wyłożone puchem
i szkołę śpiewu która jak ufamy
przetrwa gwiazd roje nieme i niemuzyczne
- gdy zginie ptak to zaraz w niebie dziura
przez którą sypie szary proch na zieleń ziemi -

Świerszcz (siedzi pod kamieniem)

Jestem swobodny. Podobno nieodpowiedzialny ze mnie lekkoduch, który nie przejmuje się terażniejszością, ani przeszłością. Żyję z dnia na dzień. Nie jestem obciążony żadnym dziedzictwem, mam tylko łuskę, która wkrótce zostanie pusta. Mój żywot naznaczony jest chwilowością, a pamięć po mnie zaniknie razem ze mną.

Ptaszek

Ja funkcjonuję w bogatej tradycji. Tradycji, która rozciąga się na całość czasów - od przeszłości ("my mamy historię i ruiny gwiazd", przez teraźniejszość, /mamy/ "domy bardzo mądrze wyłożone puchem) do przyszłości /mamy/ "szkołę śpiewu która jak ufamy/ przetrwa gwiazd roje /.../"

fr. Mały ptaszek - Zbigniew Herbert

*

ofiara skrzydeł naprzód boli
a z tego bólu można śpiewać
potem się kocha nieruchomość
i strach dyktuje słowo pieśni

tą pieśnią oddalając wyrok
posłuszni instynktowi życia
na dnie skrywamy iskrę buntu
kiedy chwalimy słodką przemoc

przez wąskie gardło długie ody
od tego pewnie gardło pęka
i pęka serce gdy za blisko
przybliży oczy nieruchome

ty co pod drzewem czytasz książkę
pośród ludzi jesteś ptakiem
tobie to pióro - jeśli możesz
elegię napisz na mój zgon

pióro zachowaj w nim kolory
strachu miłości i rozpaczy
może napiszesz nim poemat
o doli ptaków w srogich czasach

Akt IV poetycka (auto)biografia

Poeta

Jak nas wprowadzono - Zbigniew Herbert

obludnym Protektorom

Bawiłem się na ulicy
nikt mną się nie zajmował
robiłem babki z piasku
mrużąc pod nosem Rimbauda

raz starszy pan to posłyszał
jesteś chłopcze poetą
my właśnie teraz robimy
oddolny ruch literacki

pogładził po brudnej główce
dał mi dużego lizaka
a nawet kupił ubranie
w ochronnej barwie młodości

takiego ślicznego ubrania
nie miałem od pierwszej komunii
krótkie spodenki i wielki
marynarski kołnierzyk

czarne lakierki z klamrą
białe skarpetki do kolan
wziął starszy pan za rękę
i poprowadził na bal

tam byli inni chłopcy
także w krótkich spodenkach
starannie wygoleni
szurający nogami

no teraz bawcie się chłopcy
dlaczego stoicie po kątach
- pytali starsi panowie -
zróbcie koło młyńskie

a myśmy nie chcieli berka
nie chcieliśmy ciuciubabki
dość mieliśmy starszych panów
byliśmy bardzo głodni

więc zaraz nas posadzono
wokół wielkiego stołu
dano nam wody z sokiem
i po kawałku tortu

teraz wstawali chłopcy
przebrani za dorosłych
grubym głosem chwalili
lub bili nas po łapach

niczegośmy nie słyszeli
niczegośmy nie czuli

wpatrzeni wielkimi oczami
w kawałek tortu który
coraz bardziej się topił
w gorących naszych rękach
i słodycz ta pierwsza w życiu
ginęła w ciemnym rękawie

Życiorys - Zbigniew Herbert (głos może być zza kurtyny)

Byłem chłopcem cichym trochę sennym - i o dziwo -
inaczej niż moi rówieśnicy - rozmiłowani w przygodach -
na nic nie czekałem - nie wyglądałem przez okno

W szkole - pracowity raczej niż zdolny posłuszny bez problemów

Potem normalne życie w stopniu referenta
ranne wstawanie ulica tramwaj biuro znów tramwaj dom sen

Nie wiem naprawdę nie wiem skąd to zmęczenie niepokój udręka
zawsze i nawet teraz - kiedy mam prawo odpocząć

Wiem nie zaszedłem daleko - niczego nie dokonałem
zbierałem znaczki pocztowe zioła lecznicze nieźle grałem w szachy

Raz byłem za granicą - na wczasach - nad Morzem Czarnym
na zdjęciu słomkowy kapelusz twarz ogorzała - prawie szczęśliwy

Czytałem to co pod ręką: o socjalizmie naukowym
o lotach kosmicznych maszynach myślących
i to co lubiłem najbardziej: książki o życiu pszczół

Tak jak inni chciałem wiedzieć co stanie się ze mną po śmierci
czy dostanę nowe mieszkanie i czy życie ma sens

A nade wszystko jak odróżnić dobro od tego co złe
wiedzieć na pewno co białe a co całkiem czarne

Ktoś mi polecił dzieło klasyka - jak mówił -
zmieniło ono jego życie i życie milionów ludzi
Przeczytałem - nie zmieniłem się - wstyd wyznać -
zapomniałem doszczętnie jak nazywał się klasyk

Może nie żyłem - tylko trwałem - wrzucony bez mojej woli
W coś - nad czym trudno panować i nie sposób pojąć
Jak cień na ścianie
Więc nie było to życie
Życie całą gębą

Jak mogłem wytłumaczyć żonie a także innym
że wszystkie moje siły
wyteżałem żeby nie zrobić głupstwa nie ulegać podszeptom
nie bratać się z silniejszym

To prawda - byłem wiecznie blady. Przeciętny. W szkole wojsku
biurze we własnym domu i na wieczorkach tanecznych.

Leżę teraz w szpitalu i umieram na starość.
Tu także ten sam niepokój udręka.
Gdybym się drugi raz urodził może byłbym lepszy.

Budzę się w nocy spocony. Patrzą w sufit. Cisza.
I znów - raz jeszcze - zmęczoną do szpiku kości ręką
odganiem złe duchy i przywołuję dobre.

Akt V O poezji i poetach

Scena 1 Poezja i pamięć

(siedzi przy stoliku z książką)

Osoba 1

Moje biblioteczne obserwacje są sprzeczne z oczekiwaniami. Wierzyłem bowiem dotąd w trwałość i nieśmiertelność poetyckiego słowa. Zamiast tego obserwuję śmierć słów. Analiza, jakiej się czasem dokonuje prowadzi do unicestwienia nadziei na "poetycką nieśmiertelność". Nie należy się koncentrować na walorach strukturalnych tekstu. Czytelnik powinien szukać tego, co ma do zakomunikowania istota poezji. Ten "formalny" sposób odczytania poezji to "destrukcja słowa". A to słowo powinno być najważniejsze, mieć największą rolę. "Pozostaną po nas w czarnej ziemi rozrzucone głoski. Akcenty nad nicością i prochem".

Scena 2 Listy poetyckie

(Herbert siedzi z piórem gęsim przy stoliku, pisze i głośno wypowiada/ tekst może być głos zza kurtyny)

Do Ryszarda Krynickiego - list Zbigniew Herbert

Niewiele zostanie Ryszardzie naprawdę niewiele
z poezji tego szalonego wieku na pewno Rilke Eliot
kilku innych dostojnych szamanów którzy znali sekret
zaklinania słów formy odpornej na działanie czasu bez czego
nie ma frazy godnej pamiętania a mowa jest jak piasek...

nasze zeszyty szkolne szczerze udręczone
ze śladem potu łez krwi będą
dla korektorki wiecznej jak tekst piosenki pozbawiony nut
szlachetnie prawy aż nadto oczywisty

uwierzyliśmy zbyt łatwo że piękno nie ocala
prowadzi lekkomyślnych od snu do snu na śmierć
nikt z nas nie potrafił obudzić topolowej driady
czytać pismo chmur
dlatego po śladach naszych nie przejdzie jednorożec
nie wskresimy okrętu w zatoce pawia róży
została nam nagość i stoimy nadzy
po prawej lepszej stronie tryptyku
Ostateczny Sąd

na chude barki wzięliśmy sprawy publiczne
walkę z tyranią kłamstwem zapisy cierpienia
lecz przeciwników - przyznasz - mieliśmy nikczemnie małych
czy warto zatem zniżyć świętą mowę
do bełkotu z trybuny do czarnej piany gazet

tak mało radości -- córki bogów w naszych wierszach Ryszardzie
za mało świetlistych zmierzchów luster wieńców uniesienia
nic tylko ciemne psalmodie jąkanie animuli
urny popiołów w spalonym ogrodzie

jakich sił trzeba by na przekór lasom
wyrokom dziejów ludzkiej nieprawości
w ogrójcu zdrady szeptać -- cicha nocy

jakich sił ducha trzeba by wykrzesać
bijąc na oślep rozpaczą o rozpacz
iskierkę światła hasło pojednania

ażeby wiecznie trwał taneczny krąg na gęstej trawie

święcono narodziny dziecka i każdy początek

dary powietrza ziemi i ognia i wody

ja tego nie wiem -- mój Drogi -- dlatego
przesyłam tobie nocą te sowie zagadki
uścisk serdeczny
ukłon mego cienia

Osoba 1

Poezja jest ściśle powiązana z życiem. Jej rola polega na podtrzymywaniu kulturowej ciągłości, związków z kulturowymi korzeniami i tradycją. Utwory czytane z perspektywy czasu "korektorki wiecznej" zostaną odarte ze swojego kontekstu historycznego, a tym samym pozbawione częściowo właściwego znaczenia.

Osoba 2

Pielęgnowanie pamięci o bohaterach narodowych stanowi posłannictwo poety i główną funkcję poezji...

Osoba 3

Poezja ma być adekwatnym nośnikiem wspomnień "szelesty wierszy tyle warte/ ile jest w nich oddechu tamtych"

Uczeń 1

Ale przeszłość jawi się czynnikiem destrukcyjnym, może, więc powinno się pisać jednak tylko o przyszłości?

Uczeń 2

Słowa czynią cuda w duszy. Mają wielką moc. Słowami można zranić i sprawić radość. Nie rzucaj słów na wiatr, nie polecaj jak latawce...

Uczeń 3

Jak zatem mówić i jak słuchać? Co nam chcesz powiedzieć współczesny świecie...?

Poeta

Mówmy miłością, prosto z serca. Więcej komunikujmy o tym, co dobre. Twórzmy nowe metafory świata, metafory życia. Dbajmy o nasz język. Nie zubożajmy go. Pielęgnujmy i przekazujmy dalej. Cieszmy się wolnością słowa, pamiętając, że nie zawsze tak było. Zachowajmy piękno naszego języka dla następnych pokoleń.

Utwór muzyczny: Andrzej Piaseczny, *Słowa*

Materialy

Literatura:

- Roman Bobryk, *Koncept poezji i poety w wierszach Zbigniewa Herberta*. Siedlce 2017
- Prolog Ewangelii św. Jana (J 1,1-5.9-12)

Utwór muzyczne:

- Andrzej Piaseczny, *Słowa*
- Kamila Kraus & Wiktor Zborowski, *Zasypiamy na słowach*
- Muzyka poważna jako podkład muzyczny (dobór indywidualny)

Propozycje:

- Mariage D'Amour
- Adagio - Johann Sebastian Bach
- Twilight - The meadow
- Frédéric Chopin - Classique, Sonata no.9